

WOKÓŁ REFORMACJI, LUTRA I KOŚCIOŁÓW...

Jarosław Nikodem, Husytyzm. Zapowiedź reformacji czy jej pierwsza faza?

Autor rozpatruje problem husytyzmu, stawiając pytanie, czy był zapowiedzią reformacji, czy jej pierwszą fazą. Zwraca uwagę, że jest to zagadnienie trudne do jednoznacznego rozstrzygnięcia. Wylicza przykłady wyraźnej recepcji idei husyckich w rodzącym się ruchu reformacyjnym oraz wskazuje różnice

Jerzy Strzelczyk, Kobiety u kolebki Reformacji. Kilka przykładów literackiego zaangażowania

Póltysiącletnia rocznica pamiętnego wystąpienia Marcina Lutra (31.10.1517) skłania do rozpatrzenia mało dotąd w nauce rozpatrywanej roli kobiet w początkowych („pionierskich”) fazach Reformacji. Po zwięzłym przedstawieniu niektórych ogólniejszych problemów związanych z genezą Reformacji oraz refleksji na temat jej wpływu na pozycję społeczną kobiet, rozpatrzono najpierw publicystyczne zaangażowanie Arguli von Grumbach, Katarzyny Zell i Urszuli Weide w służbie reformacji, a także ograniczony czasowo charakter tej aktywności. Następnie omówiono parenetyczne piarstwo księżnej Elżbiety z Brunzwiku i Lüneburga, nieco dokładniej zatrzymano się przy dość tajemniczej postaci Elżbiety Cruciger z Pomorza – pierwszej protestanckiej autorce pieśni religijnej, po czym – wykraczając poza Rzeszę Niemiecką – na przykładzie życia i pism polemicznych Jeanne de Jussie i Marie Dentièrę przedstawiono koleje zaprowadzenia reformacji w Genewie oraz rolę obrończyni katolicyzmu w Niderlandach - Annie Bijns.

Wacław Pagórski, Rzeczpospolita Obojga Narodów w dziełach Martina Zeillera (1589-1661)

W artykule zaprezentowano twórczość i biografię niemieckiego polihistora, autora opisów europejskich krajów i „zbiorów wiedzy” Martina Zeillera (1589-1661), ze szczególnym uwzględnieniem zawartych przezeń informacji dotyczących Rzeczypospolitej. Autor ten nigdy jej nie odwiedził, jednak bazując na bardzo obszernej literaturze wielokrotnie przywoływał w swej twórczości wydarzenia z jej historii oraz czasów mu współczesnych. Opisowi Rzeczypospolitej – jej historii, geografii, społeczeństwa i ustroju poświęcił dwa osobne dzieła (1647 i 1657), jednak informacje o Królestwie Polskim i Wielkim Księstwie Litewskim zawarte są w całej jego twórczości, publikowanej na przestrzeni 30 lat (1632-1663). Tym samym analiza dzieł Zeillera – mało znanego wśród polskich badaczy – może stanowić ważny element badań nad obrazem Rzeczypospolitej i jej mieszkańców w XVII wieku w Rzeszy oraz transferu wiedzy i informacji np. w kontekście znajomości polskich autorów wśród niemieckich twórców tego okresu.

Marceli Kosman, Z dziejów badań nad reformacją w Polsce. Czasopismo „Odrodzenie i Reformacja w Polsce” i jego długoletni redaktor Janusz Tazbir

Z perspektywy obchodów 500-lecia europejskiej Reformacji symbolizowanego wystąpieniem Marcina Lutra autor dokonuje syntetycznej oceny badań nad protestantyzmem w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem czasopisma „Odrodzenie i Reformacja w Polsce” oraz dorobku badawczego i organizacyjnego jego długoletniego naczelnego redaktora Janusza Tazbira (1927 – 2016). Czasopismo to stanowiło inspirację dla badań nad stosunkami wyznaniowymi w dobie Reformacji i Kontrreformacji nie tylko w Polsce, kontynuując po drugiej wojnie światowej tradycje badań nad protestantyzmem staropolskim, rozpoczętych po odzyskaniu niepodległości przez jego znakomitego poprzednika, jakim był periodyk „Reformacja w Polsce”. Wysoki poziom czasopisma należy zawdzięczać w znacznym stopniu osobowości profesora Janusza Tazbira, która dominowała nad badaniami przemian wyznaniowych w Polsce drugiej połowy XX wieku. Zarazem był on historykiem o imponującym dorobku jako analityk i syntetyk, autorem rozpraw o nieprzemijającym znaczeniu, inspirujących młodsze pokolenie do podejmowania tematów nowych, a także prób weryfikowania dawniejszych ustaleń z dziejów katolicyzmu i protestantyzmu, różnych postaci konfrontacji międzywyznaniowych a także problemu tolerancji religijnej.

Magdalena Izabella Sacha, Biblia, toga, fisharmonia... Pamięć o ewangelikach na wystawach muzealnych Mazur

Artykuł odnosi się do współczesnego krajobrazu muzealnego na terenie historycznych Mazur. Zakładając – po pierwsze – że historycznymi filarami mazurskiej tożsamości przed II wojną światową były język polski i wyznanie ewangelickie oraz – po drugie – że muzea stanowią instytucje służące archiwizacji, selekcji i prezentacji artefaktów oraz konstruowaniu narracji o pamięci kulturowej grupy, autorka artykułu stawia pytanie o współczesną obecność tematyki ewangelickiej na wystawach wybranych muzeów mazurskich. Wystawa rozumiana jest jako komunikat skierowany do odbiorców i z tego względu autorka posługuje się metodą analizy semiotycznej warstwy wizualnej wybranych ekspozycji. Wybór ekspozycji omawianych w niniejszym artykule ograniczono do placówek muzealnych, które zostały zlokalizowane przy czynnych kościołach ewangelickich (Muzeum Reformacji w Mikołajkach) lub w dawnych obiektach sakralnych, opuszczonych po 1945 r. przez ewangelików (ekspozycje w obiektach skansenu w Olsztynku).

S. Daria Klich OSU, Dzieje urszulanek i ich szkół na Dolnym Śląsku

Na ziemiach śląskich, które po II wojnie światowej znalazły się w obrębie państwa polskiego, urszulanki prowadziły działalność apostołską od ponad 330 lat. Pracowały we Wrocławiu i w założonych przez klasztor wrocławski fundacjach: w Świdnicy, w Lubomierzu i Raciborzu. Każdy z tych klasztorów posiadał ponadto placówki filialne. Urszulanki oddawały się przez cały czas wychowaniu i nauczaniu dziewcząt w szkołach i w internatach. W historii urszulanek wrocławskich, zarówno w początkowym etapie, jak i w latach późniejszych, odbijają się skomplikowane losy Śląska, przeżywającego częste i głębokie zmiany sytuacji politycznej. Zmiany te uniemożliwiały dłuższe okresy stabilizacji życia politycznego, społecznego i kulturalnego, a często zagrażały istnieniu zakonów i jego dzieł apostołskich. Mimo licznych zawirowań dziejowych, siostry urszulanki starały się kontynuować swą misję edukacyjną. W artykule szczegółowo opisano również działające po wojnie urszulańskie klasztory, szkoły, internaty i domy wypoczynkowe na Dolnym Śląsku.

Instytut Zachodni w Poznaniu

Przegląd Zachodni numer 3/2017

WOKÓŁ REFORMACJI, LUTRA I KOŚCIOŁÓW...

Ks. Łukasz Krucki, Reorganizacja Kościoła ewangelicko-augsburskiego w Polsce międzywojennej w świetle dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z 25 listopada 1936 r. oraz rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 17 grudnia 1936 r.

Kościół ewangelicko-augsburski swoimi korzeniami sięgał XVI w., a na skutek niewoli narodowej znalazł się pod wpływem władz zaborczych. W Królestwie Polskim jego organizacja została określona ustawą z 1849 r., która uzależniła go od władzy cara. Okresem rozwoju i swobodnego działania okazał się czas po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, ale wówczas należało ułożyć stosunki z odrodzonym państwem polskim. Zadania tego podjął się biskup Kościoła ewangelicko-augsburskiego, Juliusz Bursche. Po wielu latach zabiegów udało mu się uzyskać dwa znaczące akty prawne: dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z 25 listopada 1936 r. oraz uzupełniające go rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 17 grudnia 1936 r., które stanowiło akceptację Zasadniczego Prawa Wewnętrznego, szczegółowo regulującego najważniejsze sprawy związane z funkcjonowaniem Kościoła. W świetle tych dokumentów wspólnota ewangelicko-augsburska uzyskała zwartą strukturę organizacyjną składającą się z 10 diecezji, 117 parafii oraz 40 filiałów. Ponadto spolonizowano nazewnictwo kościelne. Okres rozwoju przerwał wybuch II wojny światowej, a po jej zakończeniu zaprowadzony w Polsce system komunistyczny. Wydana 4 lipca 1947 r. ustawa definitywnie zaprzepaściła przedwojenne osiągnięcia.

Michał Białkowski, Projekty reorganizacji struktur Kościoła katolickiego w Polsce w zespole Sekretariatu Prymasa Polski Archiwum Archidiecezjalnego Warszawskiego

Sytuacja geopolityczna Polski po zakończeniu drugiej wojny światowej miała ogromny wpływ na położenie Kościoła katolickiego, w szczególności jego struktur administracyjnych. Nowy kształt granic spowodował utratę znacznej części obszaru metropolii lwowskiej oraz wileńskiej, których stolice znalazły się na terytorium Związku Sowieckiego. Z kolei przyłączenie wschodnich prowincji Niemiec – Ziemi Zachodnich i Północnych – pozwalało na podjęcie wysiłku budowania nowych struktur kościelnych. Biskupi polscy z prymasem Augustem Hlondem na czele, a następnie Stefanem Wyszyńskim, rozpoczęli wieloletnie starania mające na celu uregulowanie statusu kanonicznego Kościoła na tzw. Ziemiach Odzyskanych. Na fali posoborowej odnowy Kościoła – bezpośrednio po zamknięciu obrad Soboru Watykańskiego II – podjęto prace studyjne służące reorganizacji struktur kościelnych w Polsce. Powstały dwa projekty zawierające kompleksowe propozycje obejmujące cały obszar Polski ludowej. W artykule omówiono szczegółowo dwa dokumenty zidentyfikowane podczas kwerendy przeprowadzonej w Archiwum Archidiecezji Warszawskiej, zespół Sekretariatu Prymasa Polski, które pozwalają wysoko ocenić stopień zaangażowania Kościoła w Polsce w proces posoborowej reorganizacji struktur administracyjnych.

Katarzyna Jedynakiewicz-Mróz, Duchowni ewangeliccy jako duszpasterze kościelnych grup nieformalnych w NRD (1969-1989)

Artykuł przedstawia działalność duchownych ewangelickich jako duchowych przewodników kościelnych grup nieformalnych w Niemczech Wschodnich w latach 1969-1989. Pierwsza część ukazuje sposób życia duchownych zanim podjęli się roli przewodników tych grup. Opisane zostały wspólne elementy biografii pastorów w kontekście takich zagadnień jak: krąg rodzinny, wykształcenie, autorytety moralne w młodości, motywy wyboru stanu duchownego oraz doświadczenia początków pracy duszpasterskiej. Część druga omawia powody i okoliczności wzięcia na siebie odpowiedzialności za działalność grup oraz chrześcijańskie składowe celów, form i zasad grup. Część trzecia ukazuje problemy związane z działalnością duchownych jako przewodników grup: ich relacje z członkami grup, władzami kościelnymi, państwowym aparatem przemocy (Stasi) i rodzinami (żonami, dziećmi).